

ISSN 1304-8120 | e-ISSN 2149-2786

Araştırma Makalesi * Research Article

Özel Yetenekli Tanısı Almış ve Almamış Çocukların Empatik Eğilimleri ile Arkadaş İlişkilerinde Kalıp Yargıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Investigation of the Relationship Between Stereotypes in Friendships and Empathic Tendencies of Children with and without Special Abilities

Şenol Mail PALA

Dr. Öğr. Üyesi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi,
Refahiye Bahar Yıldırım Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu,
senol.pala@erzincan.edu.tr,
Orcid ID: 0000-0002-0489-9557

Fatih AYDOĞDU

Doç. Dr., Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, faydogdu@erzincan.edu.tr,
Orcid ID: 0000-0001-5123-0824

Öz: Çalışma özel yetenekli tanısı almış ve almamış çocukların empatik eğilimleri ile arkadaş ilişkilerinde kalıp yargıları düzeylerinin karşılaştırılması ve çocukların empatik eğilimleri ve arkadaş ilişkilerinde kalıp yargıları arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Araştırmaya Erzincan il merkezindeki Millî Eğitim Bakanlığına bağlı ortaokullara devam eden 40 özel yetenekli tanısı alan ve 63 özel yetenekli tanısı almayan olmak üzere toplam 103 çocuk dahil edilmiştir. İlişkisel tarama yöntemi kullanılan çalışmada, çocuklara “Arkadaşlık İlişkilerinde Kalıp Yargılar Ölçeği” ve “KA-Sİ Ergenler İçin Empatik Eğilim Ölçeği” uygulanmıştır. Araştırmada verilerin analizinde bağımsız örneklem için t testi, korelasyon ve çoklu regresyon analizi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda özel yetenekli olma durumunun çocukların empatik eğilimleri ve arkadaş ilişkilerinde kalıp yargıları üzerinde anlamlı farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir. Çocukların empatik eğilimleri ile akran ilişkilerinde kalıp yargı arasında ilişki olduğu belirlenmiştir. Ayrıca duygusal empatinin arkadaş ilişkilerinde kalıp yargının anlamlı yordayıcısı olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arkadaşlık ilişkileri, kalıp yargı, empati, özel yetenekli çocuk.

Abstract. This study was conducted to compare the empathic tendencies of children with and without special talents and their level of stereotypes in their peer relationships, and to examine the relationship between children's empathic tendencies and stereotypes in peer relationships. In the study, attending secondary schools under the Ministry of National Education in the city center of Erzincan, a total of 103 children were included, who were diagnosed 40 with special talents and 63 who were not diagnosed with special talents. Attending secondary schools in the city center of Erzincan, A total of 103 children were included, who were diagnosed 40 with special talents and 63 who were not diagnosed with special talents, in the study. In the study using relational screening method, “Stereotypes Scale in Friendship Relationships” and “Empathic Tendency Scale for KA-Sİ Adolescents” were applied to children. In the study, in the analysis of the data were used correlation and multiple regression analysis, t test for independent samples. As a result of the research, it was determined that special talent did not create a significant difference on children's empathic tendencies and stereotypes in friendship relations. It has been determined that there is a relationship between children's empathic tendencies

Geliş Tarihi: 04.12.2020

Kabul Tarihi: 23.02.2022

Yayın Tarihi: 30.04.2022

Atıf: Pala, Ş.M. & Aydoğdu, F. (2022). Özel yetenekli tanısı almış ve almamış çocukların empatik eğilimleri ile arkadaş ilişkilerinde kalıp yargıları arasındaki ilişkinin incelenmesi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 19(1), 111-123. Doi: 10.33437/ksusbd.835981

and stereotypes in peer relationships. In addition, emotional empathy was found to be a significant predictor of stereotype in peer relationships.

Keywords: Friendship relations, stereotype, empathy, gifted child.

GİRİŞ

Bireyler sosyal bir varlık olarak yaşamları süresince sosyal, duygusal ilişki kurma ve yakınlık bekleme eğilimindedir. Bu eğilim insanların kendilerini güvenli bir ortamda hissetmelerini sağlamaktadır (Erol, 2015). İnsanlar yaşamlarının bir gereği olarak çevrelerindeki kişilerle etkileşime girmekte ve sosyalleşme gereksinimlerini karşılamaktadır. Bu nedenle çocukların ailesiyle, akranlarıyla ve yakın çevresiyle kurduğu iletişim ve ilişkiler kişinin sağlıklı bir gelişim süreci geçirmesinde etkilidir (Erkan Atik, Çok, Esen Çoban, Doğan ve Güney Karaman, 2014). Çocukların aile bireyleriyle kurdukları iletişimin yanı sıra özellikle okul döneminde akranlarıyla kurdukları ilişkiler, onların yaşamında oldukça önemli bir yere sahiptir. Akran ilişkileri; bireylerin benzer yaşlardaki akranlarıyla karşılıklı ilgi ve iletişim halinde olma durumunu ifade eder (Gülay, 2010). Akran ilişkilerinin kaliteli olması, çocukların özgüvenlerini yükseltmekte, sosyal uyumlarını ve arkadaşlık ilişkilerini güçlendirmektedir. Sağlıklı akran ilişkilerinin kurulamaması ise çocukların utangaç ve çekingen davranışlar sergilemesine ve arkadaşlarıyla ilişkilerinin bozulmasına neden olabilir (Berndt, 2002).

Çocukların arkadaşı; iyi, dürüst ve çalışkan olan kişi olarak tanımladıklarını ve kendi cinsinden birini seçme eğilimlerinin, karşı cinsten birini seçme eğiliminden daha fazla olduğu (Gündoğdu, 2003), ergenlerin farklı dünya görüşlerine sahip oldukları için akranlarıyla anlaşmazlık yaşadıkları, arkadaş seçimlerinde ailenin müdahale ettiğini ve arkadaş seçiminde sırdaş ve güvenilir olmayı ön planda tuttukları belirlenmiştir (Büyükaşahin-Çevik, 2007). Ayrıca arkadaş ilişkilerinde sadakat, bağlılık, güven ve özdeşim, kendini açma ile mizah duygusu arasında anlamlı bir ilişki olduğu (Kahraman, 2008), drama temelli grup rehberliğinin çocukların arkadaşlık ilişkileri, atılganlık düzeyi ve benlik saygısı üzerinde etkili olduğu (Uşaklı, 2006), çocukların yaşı büyük olanların, kızların ve bir kardeşi olanların akran ilişkilerinin daha iyi olduğu ve akran ilişkilerinde aileden algılanan sosyal desteğin etkili olduğu (Tozkoparan, 2014) yapılan çalışmalarda ortaya konmuştur.

Akran ilişkilerinde önemli yeri olan kavramlardan biri de kalıp yargılardır. Birçok tanımla yapılmakla birlikte kalıp yargı, bireyleri birtakım türlere ve tiplere ayıran basmakalıp düşünceleri içerir. Kalıp yargı; bir gruba yönelik basitleştirilmiş, sabit, genellenmiş, bir grubun bütün üyelerine ait olduğu düşünülen olumlu veya olumsuz özellikleri yansıtan bilişsel bir şemadır. Başka bir deyişle kalıp yargı birtakım özelliklerin gerçeğe dayanmadan belli gruplarda veya insanlarda var olduğunun zannedilmesidir (Balcı Çelik, Vural Batık ve Özcan, 2016). Kişinin içinde yaşadığı kültür tarafından biçimlendirilebilen kalıp yargılar, bazı yanlış bilgilere de dayanabilmeleri nedeniyle olumsuzlukları içerebilir (Karabayev ve Tutkun, 2001). Ergenler, hayatlarında yer alan insanları, grupları, toplumları ve arkadaşlarını belirli tiplere ayırarak anlamlandırma eğiliminde olabilir. Kalıp yargı olarak tanımlanan bu eğilimler, ergenlerin hayatını ilgilendirmekte ve onların hayatlarını etkilemektedir (Tutkun ve Koç, 2008). Özellikle arkadaşlık ilişkilerinin yoğun olduğu ergenlik döneminde arkadaş ilişkilerine yönelik kalıp yargıların ergenlerin arkadaş seçiminde önemli biri olduğu söylenebilir (Balcı Çelik vd., 2016; Joseph, Morgan, Martin ve Carley, 2014). Kalıp yargılar üzerinde birçok etmen etkili olabilmektedir. Karabayev ve Tutkun (2001), üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmalarında, Türk Cumhuriyetlerinden gelen öğrencilerin Türk vatandaşlarına yönelik kalıp yargılarının yaş, cinsiyet, ülkemizde kalma süresi, geldiği ülke, okudukları üniversite ve okudukları programa göre değiştiğini belirlemişlerdir. Aktan ve Güvenç (2008), gruplar arası ayrımı doğru olarak değerlendiren başarısız çocukların, başarılı ve başarısız grupları farklılaştırmadığı; gruplar arası ayrımı doğru olarak değerlendiren orta düzeyde başarılı ve başarılı çocukların ise başarılı çocukları daha olumlu değerlendirdiklerini saptanmıştır. Joseph vd. (2014), kalıp yargı, kültür ve sosyal ilişkiler üzerine yaptıkları çalışmada, paylaşılan kültürün ve grup kalıp yargılarının sosyal ilişkilerde etkili olduğunu vurgulamışlardır. Demir (2016) ise sekizinci sınıfta öğrenim gören çocuklar üzerinde yaptığı araştırmasında, çocukların birçoğunda milliyetçilik, din, engelliler, yoksullar ve cinsiyet ayrımcılığı konularında kalıpyargılarının olduğunu tespit etmiştir.

Akran ilişkilerinde kalıp yargı üzerinde empatik eğilimler de etkili olabilir. Empati becerisi yüksek olan çocuklar, hassas duygusal yapılarından dolayı daha fazla kalıp yargılar geliştirebileceği gibi,

karşdakini anlama ve kendini onun yerine koyma konusundaki yetkinliklerinden dolayı akranlarını olduğu gibi kabullenme eğilimi gösterebilir. Böylece çocuklar akranlarıyla karşılıklı etkileşim kurmada, duygusal ilişkilerinde ve arkadaş seçimlerinde daha esnek davranabilir. Bireyin karşısındaki kişinin duyuşsal ve bilişsel boyutta anlamaya çalışmasını ve bunu paylaşmasını kapsayan empati (Çatlak ve Yiğit, 2017; Elikesik ve Alım, 2013; Karıcı, 2011; Özbay ve Şahin, 1999; Taner Derman, 2013) sosyal ilişkilerde etkili ve belirleyici bir etkidir. Empati becerisi, kişilerarası ilişkilerde, karşdaki kişinin tepkilerinin öngörülebilmesine imkân tanır (Karcı, 2011). Empati; kişinin kendini açma, sosyal duyarlılık ve topluma uyumunu sağlama, yardımlaşmayı artırma, saldırganlığı ve antisosyal davranışları azaltma konusunda oldukça önemli bir beceridir (Ersoy ve Köşger, 2016). Empatinin kişiler arasında daha sağlıklı ilişkiler kurulmasında (Ciarrochi, Parker, Sahdra, Kashdan, Kiuru ve Conigrave, 2017; Çubukçu ve Girmen, 2009; Karıcı, 2011; Taner Derman, 2013; Van den Bedem, Willems, Dockrel, Van Alphen ve Rieffe, 2019), iletişim sorunlarının engellenmesinde ve çatışmaların ortadan kaldırılmasında önemli bir faktör olduğu söylenebilir (Çatlak ve Yiğit, 2017; Çubukçu ve Girmen, 2009; De Wied, Branje ve Meeus, 2007; Elikesik ve Alım, 2013; Ersoy ve Köşger, 2016; Taner Derman, 2013).

Empati becerisi yüksek olan çocuklar akran ilişkilerinde daha hassas davranabilir. Ünal (2007), empati becerisinin; akademik başarı, kendini açma, toplumsallaşma, sosyal duyarlılık, topluma uyum, yardımlaşma ve diğer prososyal davranışları artırdığı; saldırganlık ve diğer antisosyal davranışlar üzerinde azaltıcı bir etkisi olduğunu saptamıştır. Sarı (2012), empatik sınıf atmosferi tutumun ve arkadaş bağlılığının, okul yaşam kalitesini yordadığı sonucuna ulaşmıştır. Van den Bedem vd. (2019), 8-16 yaş arası çocuklar üzerinde yaptıkları araştırmada empati becerileri ile olumlu arkadaş ilişkileri arasında bir ilişki bulmuşlardır. Ciarrochi vd. (2017) ise yaptıkları araştırmada empati becerileri yüksek olan çocukların daha destekleyici arkadaş bağlarına sahip olduklarını tespit etmişlerdir. De Wied vd. (2007), 13-16 yaş grubu çocuklar üzerinde yaptıkları araştırmada empati becerileri ile çatışma çözme becerileri arasında aynı yönde bir ilişki olduğunu bulmuşlardır. Dereli ve Aypay (2012), 9-12 sınıflara devam eden çocuklar üzerinde yaptıkları araştırmada empatik eğilimin; sorumluluk, arkadaşlık, barışseverlik, saygı, dürüstlük ve insani değerlere hoşgörüyü yordadığını saptamışlardır. Taner Derman (2013), yaramaz olarak nitelendirilen çocukların empati beceri düzeylerinin diğer çocuklara göre daha düşük olduğunu, Ersoy ve Köşger (2016) ise empatik eğilimleri yüksek olan çocukların daha az saldırgan, daha çok yardımsever ve daha gelişmiş ahlaki yargılara sahip olduklarını ortaya koymuşlardır. Bireyin empatik yöneliminin göstergesi olan empatik eğilim, sorumluluk, arkadaşlık, barışseverlik, saygı, dürüstlük ve hoşgörü gibi insani değerleri de etkilemektedir (Dereli ve Aypay, 2012). Bireyin empatik eğiliminin düşük düzeyde olması ise ihtiyaç, duygu ve hislerinin fark edilmesini güçleştirir (Pala, 2008). Bu sonuçlar çocukların empatik eğilimleri ile akran ilişkileri arasındaki ilişkiyi kanıtlar niteliktedir.

Çocukların empatik eğilimlerinde ve arkadaş ilişkilerinde kalıp yargılarında, aile yapıları, sosyal çevresi, ilgi, yetenek ve yeterlikleri etkili olabilir. Sahip oldukları özelliklerden dolayı özel yetenekli çocukların bu becerilerinde farklılıklar görülebilir. Özel yetenekli çocuklar genellikle küçük yaşlardan itibaren ilgi duydukları alanlara ve akademik olarak başarılı olabilecekleri etkinliklere yönlendirilmektedir. Bu durum özel yetenekli çocukların sosyal ve duygusal gelişimlerini olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebilir. Gross (2002), 5-12 arası özel yetenekli çocuklarla yaptığı çalışmada, farklı zihinsel yeteneklere sahip çocukların, farklı yaşlarda ve farklı oranlarda arkadaşlık anlayışlarından geçtiğine ulaşmıştır. Özel yetenekli çocukların duygusal özellikleri ve ihtiyaçları akranlarına göre daha yoğun olsa da (Oğurlu ve Yaman, 2010) bu çocuklar, arkadaşlık ilişkilerinde ve sosyal uyumlarında akranlarıyla benzerlik gösterdikleri ve arkadaşlarına bağlı olduklarını ortaya koyan araştırmalar da mevcuttur (Oğurlu, 2010; Kaya, Erdoğan ve Çağlayan, 2014). Ayrıca özel yeteneklilerin yaşamlarında her şeyin çok iyi olduğuna dair kalıp yargılar bulunmaktadır. Bu çocuklar da bu kalıp yargılara bazen uymaya çalışırken, bazen de kalıp yargıları reddetmektedir. Bu nedenle bu çocuklar; sosyal ilişkilerinde bazı sorunlar yaşayabilir (Erol, 2015). Buna karşılık özel yetenekli çocuklar kolay bir şekilde dost edinebilir, bireylerin düşünce ve hislerine saygılı olabilir. Özel yetenekli çocuklar arkadaşlık ilişkilerinde olgun ve etkili olduklarından kendilerinden daha büyüklerle ve zekalarına yakın kişilerle arkadaşlık kurma eğilimindedirler. Ayrıca akran ilişkilerinde yaşadıkları sorunları çözebilecek güçlü empati becerilerine de sahiplerdir (Crothers ve Levinson, 2004; Çitil ve Ataman, 2018; Kaya vd., 2014; Oğurlu ve Yaman, 2010).

LeVine ve Tucker (1986), 6-11 yaş arası özel yetenekli çocukların duygusal ihtiyaçlarını diğer çocukların ihtiyaçlarıyla karşılaştırdığı çalışmalarında yaş, cinsiyet ve etnik kökene göre bir karşılaştırma yapmışlardır. Özel yetenekli öğrencilerin iç niteliklerinin, ikilemlere karşı duyarlılıkları ve erken bir ahlaki ve etik seviyeye sahip oldukları ve olaylar karşısında akıl yürütmelerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu çocukların stresli durumları farklı yollarla analiz edip, bunlara tepki verebileceğini belirtmiştir. Oğurlu ve Yaman (2010), özel yetenekli çocukların çevresiyle iletişimlerinde dil becerisi, empati, oyun, arkadaşlık, liderlik, ahlaki yargılama, duygusallık, benlik saygısı, mükemmeliyetçilik, aşırı duyarlılık, hayal kırıklığı ve asiliğin etkili olduğunu belirlemişlerdir. Özel yetenekli çocuklar kabul görmediği ortamlarda, gruptan kendilerini soyutlama, dikkat çekme ve kabul görmek için gösterilerde bulunma veya herkes gibi görünmeye çalışma eğilimi gösterebilecekleri belirtilmiştir. Erol (2015), ortaokulda öğrenimine devam eden özel yetenekli çocuklarla yürüttüğü çalışmada, özel yetenekli ergenlerin akran ilişkileri ile öznel iyi oluşları arasında anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Kaya vd. (2014), çalışmalarında ortaokula devam eden özel yetenekli çocukların okul yaşam kalitelerinin diğer çocuklardan düşük olduğunu, ancak akran ilişkilerinin benzer düzeyde olduğunu belirlemişlerdir. Loos-Sant'Ana ve Trancoso (2014), çalışmalarında 8-12 yaş arasındaki özel yetenekli çocuklar üzerinde yaptıkları araştırmalarında güçlü kontrol inançları ve sosyal olarak yetenekli oldukları ortaya konulmuştur.

Öğrencilerin çeşitli beceriler kazanmaları için okullara ve öğretim programlarına önemli görevler düşmektedir. Bu nedenle okullarda farklı becerinin öğrencilere kazandırılması için öğretim programlarında birçok beceriye yer verilmiştir. Beceri kazandırma ve geliştirme açısından Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı da önemli bir yere sahiptir. Bu öğretim programında öğrencilere kazandırılması ve geliştirilmesi amaçlanan beceriler arasında empati becerisi ve kalıp yargıları fark etme becerileri de bulunmaktadır. Buradan yola çıkarak ortaokulda öğrenim gören çocukların empatik eğilimleri ile arkadaş ilişkilerinde kalıp yargıları arasındaki ilişkinin incelenmesi bu çalışmanın odak noktasını oluşturmaktadır. Akran ilişkileri, kalıp yargı, empati becerisi ve özel yetenekli çocuklar konusunda çeşitli çalışmalar yapılmış olsa da özel yetenekli tanısı alan ve almayan çocukların empatik eğilimleri ile arkadaş ilişkilerinde kalıp yargıları arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu çalışma ile hem özel yetenekli tanısı alan ve almayan çocukların empatik eğilimleri ve arkadaş ilişkilerinde kalıp yargıları karşılaştırılabilecek hem de empatik eğilim ile arkadaş ilişkilerinde kalıp yargı arasındaki ilişki ortaya konabilecektir. Böylece hem özel yetenekli hem de normal gelişim gösteren çocukların empatik eğilimleri ve arkadaş ilişkilerinde kalıpyargıları konusunda yapılacak çalışmalara kaynak olacaktır.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada özel yetenekli tanısı alan ve almayan çocukların empatik eğilimleri ve arkadaş ilişkilerinde kalıp yargıları düzeylerinin karşılaştırılması ve çocukların empatik eğilimleri ve arkadaş ilişkilerinde kalıp yargıları arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Çocukların empatik eğilim düzeyleri özel yetenekli olma durumuna göre anlamlı bir şekilde farklılaşmakta mıdır?
2. Çocukların akran ilişkilerinde kalıp yargı düzeyleri özel yetenekli olma durumuna göre anlamlı bir şekilde farklılaşmakta mıdır?
3. Çocukların empatik eğilimleri ile akran ilişkilerinde kalıp yargıları arasında bir ilişki var mıdır?
4. Çocukların empatik eğilimleri, akran ilişkilerinde kalıp yargıları yordamakta mıdır?

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu çalışmada empatik beceri ile arkadaşlık ilişkilerinde kalıp yargılar arasındaki ilişki incelendiği için nicel araştırma yöntemlerinden ilişki tarama modeli kullanılmıştır. İlişki tarama modelleri ise en az iki değişken arasındaki ilişkileri belirlemek için kullanılır (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2018, 16; Kıncal, 2017, 113-114). Bu tür tarama modelleri ilişkilerin yorumlanmasına ve kestirilmesine olanak sağlar (Kıncal, 2017, 113-114). Bu çalışmada özel yetenekli tanısı almış ve almamış çocuklar arasında empatik eğilim ve arkadaşlık ilişkilerinde kalıp yargılar

açısından fark olup olmadığı nedensel karşılaştırma modeli ile incelenmiştir. Bu model, karşılaştırma olarak bilinen ve ortaya çıkmış veya var olan bir durumun (veya olayın) nedenlerini, bunlara etki eden değişkenleri ve etkinin sonuçlarını belirlemeye yönelik bir araştırma türüdür (Akarsu ve Akarsu, 2019, 23).

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, Erzincan İl Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı bilim ve sanat merkezinde (BİLSEM) ve ortaokulların altıncı, yedinci ve sekizinci sınıflarında öğrenim gören çocuklar oluşturmaktadır. Araştırmada örneklem seçiminde amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu kapsamda özel yetenekli çocukların “BİLSEM’de yarı zamanlı eğitim almaları” ölçüt olarak belirlenirken, özel yetenekli olmayan çocukların ise “sınıflarında özel yetenekli tanısı almış çocuk olmama” ölçütü olarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda araştırmaya BİLSEM’de eğitim alan altıncı, yedinci ve sekizinci sınıfa devam eden çocukların tamamı (genel yetenek, müzik ve resimden tanılanan) ile bir okulun altıncı, yedinci ve sekizinci sınıfına devam eden çocuklar dahil edilmiştir. Araştırmaya dahil edilen çocuklara ilişkin demografik bilgiler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Çalışma grubuna yönelik betimleyici veriler

	Değişken	Özel Yetenekli Tanısı Olan		Özel Yetenekli Tanısı Olmayan		Toplam	
		f	%	f	%	f	%
Cinsiyet	Kız	19	28.8	47	71.2	66	64
	Erkek	21	56.8	16	43.2	37	36
Yaş	11	5	23.8	16	76.2	21	20.4
	12	13	52	12	48	25	24.3
	13	11	44	14	56	25	24.3
	14	11	34	21	66	32	31
Doğum Sırası	İlk çocuk	29	50.9	28	49.1	57	55.3
	Ortanca	4	18.2	18	81.8	22	21.4
	Son çocuk	7	29.2	17	71.8	24	23.3
Kardeş Sayısı	Hiç	10	83.3	2	16.7	12	11.7
	Bir	19	55.9	15	44.1	34	33
	İki	7	35	13	65	20	19.4
	Üç ve daha fazla	4	12.5	28	77.5	32	31
Anne Öğrenim Durumu	İlkokul	5	12.2	36	87.8	41	40.8
	Ortaokul	4	30.8	10	69.2	14	13.6
	Lise	6	35.3	11	64.7	17	16.6
	Üniversite ve üstü	25	80.1	6	19.4	31	30
Baba Öğrenim Durumu	İlkokul	2	8.3	22	91.7	24	23.3
	Ortaokul	2	18	15	88.2	17	16.6
	Lise	5	21.7	18	78.3	23	22.3
	Üniversite ve üstü	32	82.1	7	17.9	39	37.8

Tablo 1 incelendiğinde araştırmaya dahil edilen çocukların %71,2’sinin özel yetenekli tanısı olmadığı; %64’ünün kız olduğu, %31’inin 14 yaşında olduğu, %55,3’ünün ilk çocuk olduğu ve %33’ünün bir kardeşe sahip olduğu görülmektedir. Çocukların anne-baba eğitim durumları incelendiğinde ise annelerin %40,8’inin ilkokul mezunu olduğu ve babaların %37,8’inin üniversite ve üstünde öğrenim düzeyine sahip olduğu söylenebilir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak sosyo-demografik özellikleri içeren “Kişisel Bilgi Formu” ve “Akran İlişkilerinde Kalıp Yargılar Ölçeği” ve “Ergenler İçin Empatik Eğilim Ölçeği” kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmacılar tarafından hazırlanan bilgi formu çocukların cinsiyet, yaş, doğum sırası, kardeş sayısı ve anne-baba öğrenim durumu gibi tanıtıcı özelliklerine ilişkin sorulardan oluşmaktadır.

Arkadaşlık İlişkilerinde Kalıp Yargılar Ölçeği: Ölçek, Balcı Çelik vd. (2016) tarafından ortaokulda öğrenim gören çocuklar üzerinde geliştirilmiştir. Beşli likert tipinde hazırlanan ölçek, üç alt boyuttan ve 16 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin sekiz maddeden oluşan “Duygusal İlişki” alt boyutu varyansın %19,25’ini; beş maddeden oluşan “Karşılıklı Etkileşim” alt boyutu varyansın %14,26’sını ve üç maddeden oluşan “Arkadaş Seçimi” alt boyutu ise varyansın %11,42’sini açıklamaktadır. Bu üç alt boyut birlikte arkadaşlık ilişkilerindeki kalıp yargılara ilişkin toplam varyansın %44,93’ünü açıklamaktadır. Ölçeği oluşturan maddelere ilişkin faktör yükleri ise .45 ile .82 arasında değişmektedir. Ayrıca yapılan doğrulayıcı faktör analizi ile modelin iyi uyum gösterdiği belirlenmiştir. Ölçeğin Cronbach’s Alpha katsayısı .81; test yarılama güvenilirliği katsayısı ise, ilk yarı için .76 ve ikinci yarı için .69 olduğu tespit edilmiştir. Bu araştırma kapsamında da Cronbach Alpha değeri incelenmiş ve .83 olarak bulunmuştur.

KA-Sİ Ergenler İçin Empatik Eğilim Ölçeği: Kaya ve Siyez (2010) tarafından geliştirilen ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları 6.-12.sınıflarda öğrenim gören çocuklar üzerinde yapılmıştır. Ölçek, bilişsel (7 madde) ve duygusal (10 madde) olmak üzere iki alt boyuttan ve 17 madden oluşmaktadır. Dörtlü likert tipinde hazırlanan ölçeğin duygusal empati alt boyutundaki maddelerin faktör yükleri .49 ile .66 arasında değiştiği, ait oldukları alt boyut toplam puanları ile korelasyonlarının .51 ile .83, ölçeğin tümünden alınan puanlar ile korelasyonları .52 ile .79 arasında değiştiği belirlenmiştir. Bilişsel empati alt boyutundaki maddelerin ise faktör yükleri .56 ile .76 arasında değiştiği, ait oldukları alt boyut toplam puanları ile korelasyonları .52 ile .81, ölçeğin tümünden alınan puanlar ile korelasyonlarının .47 ile .70 arasında değiştiği saptanmıştır. Bu araştırma kapsamında ise Cronbach Alpha değeri incelenmiş ve .73 olarak bulunmuştur.

Verilerin Toplanması

Araştırmada, Erzincan İl Milli Eğitim Müdürlüğünden ve Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İnsani Araştırmalar Etik Kurulundan (30.04.2020, Protokol no: 04/01) gerekli izinler alınmıştır. Sonrasında BİLSEM’de eğitim alan özel yetenekli tanısı alan çocukların ve seçkisiz yöntemle belirlenen bir ortaokulun altıncı, yedinci ve sekizinci sınıfında öğrenim gören çocukların ailelerinden onam alınmıştır. Çocuklara araştırmayla ilgili açıklama yapılmış ve araştırmaya gönüllü olarak katılmak isteyenlere ölçekler uygulanmıştır. Ölçeklerin uygulanması 15-20 dakika sürmüştür.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde özel yetenekli tanısı almış ve almamış çocukların empatik eğilimleri ve arkadaşlık ilişkilerinde kalıp yargılarını karşılaştırmak amacıyla bağımsız örneklem için t testi, çocukların empatik eğilimleri ile arkadaşlık ilişkilerinde kalıp yargıları arasındaki ilişkiyi belirlemek için korelasyon analizi yapılmıştır. Korelasyon katsayısı +1 ile -1 arasında değer alır. İki değişken arasındaki korelasyon değeri 0.00 ise ilişki yok; 0.01-0.29 arasında ise düşük düzeyde ilişki; 0.30-0.70 arasında ise orta düzeyde ilişki, 0.71-0.99 arasında ise yüksek düzeyde ilişki ve 1.00 ise mükemmel ilişki olduğu kabul edilir (Köklü, Büyüköztürk ve Çokluk, 2006). Empatik eğilimin arkadaş ilişkilerinde kalıp yargıya etkisini belirlemek için ise çoklu regresyon analizi yapılmıştır. Regresyon analizi yapılmadan önce verilerin normallik ve doğrusallık varsayımlarının karşılanıp karşılanmadığı incelenmiş, çok değişkenli normalliğin ve doğrusallığın sağlandığı belirlenmiş ve çoklu bağıntı problemi olmadığı saptanmıştır (Tabachnick ve Fidell, 2013).

BULGULAR

Araştırmada elde edilen veriler analiz edilmiş ve aşağıdaki gibi rapor edilmiştir. Buna göre araştırmanın birinci sorusuna yönelik analiz sonuçları Tablo 2’de cevap verilmiştir.

Tablo 2. Çocukların empatik eğilim puanlarının özel yetenekli tanısı alma durumuna ilişkin T testi sonuçları

Alt Boyutlar	Özel Yetenekli Tanısı Alma Durumu	n	\bar{X}	SS	Sd	t	p
Duygusal Empati	Özel yetenekli tanısı alan	40	32.87	3.29	101	-.638	.525
	Özel yetenekli tanısı almayan	63	32.41	3.75			
Bilişsel Empati	Özel yetenekli tanısı alan	40	20.87	3.12	101	1.470	.145
	Özel yetenekli tanısı almayan	63	21.82	3.24			
Empatik Eğilim Toplam	Özel yetenekli tanısı alan	40	53.75	5.70	101	.400	.690
	Özel yetenekli tanısı almayan	63	54.23	6.24			

Tablo 2 incelendiğinde çocukların duygusal empati, bilişsel empati ve empatik eğilim toplam puanlarının özel yetenekli tanısı alma durumuna göre anlamlı olarak farklılaşmadığı görülmektedir.

Araştırmanın ikinci sorusu kapsamında yapılan analiz sonuçları Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3. Çocukların arkadaş ilişkilerinde kalıp yargı puanlarının özel yetenekli tanısı alma durumuna ilişkin T testi Sonuçları

Alt Boyutlar	Özel Yetenekli Tanısı Alma Durumu	n	\bar{X}	SS	Sd	t	p
Duygusal İlişki	Özel yetenekli tanısı alan	40	36.52	2.71	101	-.783	.436
	Özel yetenekli tanısı almayan	63	36.00	3.64			
Karşılıklı Etkileşim	Özel yetenekli tanısı alan	40	22.40	2.18	101	-.931	.354
	Özel yetenekli tanısı almayan	63	21.98	2.22			
Arkadaş Seçimi	Özel yetenekli tanısı alan	40	14.25	1.03	101	-.882	.380
	Özel yetenekli tanısı almayan	63	14.03	1.33			
Kalıp Yargı Toplam Puan	Özel yetenekli tanısı alan	40	73.17	4.88	101	-.1035	.303
	Özel yetenekli tanısı almayan	63	72.01	5.91			

Tablo 3 incelendiğinde çocukların duygusal ilişki, karşılıklı etkileşim, arkadaş seçimi ve kalıp yargı toplam puanlarının özel yetenekli tanısı alma durumuna göre anlamlı olarak farklılaşmadığı görülmektedir.

Araştırmanın üçüncü sorusuna yönelik analiz sonuçları Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4. Çocukların empatik eğilimleri ile arkadaş ilişkilerinde kalıp yargı puanları arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik yapılan Pearson korelasyon sonuçları

		Arkadaş İlişkilerinde Kalıp Yargı			
		Duygusal İlişki	Karşılıklı Etkileşim	Arkadaş Seçimi	
Empatik Eğilim	Duygusal Empati	r	.489**	.301**	.139
		p	.000	.002	.162
		N	103	103	103
	Bilişsel Empati	r	.231*	.198*	.143
		p	.019	.045	.149
		N	103	103	103

Tablo 4'te görüldüğü gibi duygusal empati ile duygusal ilişki ve karşılıklı etkileşim arasında pozitif yönde orta düzey ilişki olduğu belirlenirken duygusal empati ile arkadaş seçimi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Bilişsel empati ile duygusal ilişki ve karşılıklı etkileşim arasında pozitif yönde düşük ilişki olduğu bulunurken, bilişsel empati ile arkadaş seçimi arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Araştırmanın dördüncü sorusuna yönelik analiz sonuçları Tablo 5'te gösterildiği gibi rapor edilmiştir.

Tablo 5. Empatik eğilimin arkadaş ilişkilerinde kalıp yargıya etkisini belirlemeye yönelik regresyon sonuçları

Değişken	B	Standart Hata	β	t	p
Sabit	50.128	4.644		10.793	.000
Duygusal Empati	.691	.169	.395	.446	.000
Bilişsel Empati	-.008	.188	.080	-.005	.964
R=.443		R²=.196			
F=12.201		p<0,01	Durbin-Watson= 1.756		

Tablo 5 incelendiğinde duygusal empati ve bilişsel empatinin birlikte arkadaş ilişkilerinde kalıp yargı ile anlamlı bir ilişki ortaya koydukları görülmektedir (R= ,443, R²= ,196). Söz konusu bu iki değişken arkadaş ilişkilerinde kalıp yargının %19,6'sını açıklamaktadır. Regresyon katsayılarının anlamlılık testleri göz önüne alındığında, yordayıcı değişkenlerden sadece duygusal empatinin arkadaş ilişkilerinde kalıp yargı üzerinde anlamlı yordayıcı olduğu görülmektedir. Sonuç olarak çocukların duygusal empati puanları arttıkça arkadaş ilişkilerinde kalıp yargı puanlarının artacağı söylenebilir.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Araştırma kapsamında özel yetenekli tanısı alma durumuna göre çocukların empatik eğilimleri ve arkadaş ilişkilerinde kalıp yargılarının farklılaşıp farklılaşmadığı ve çocukların empatik eğilimleri ve arkadaş ilişkilerinde kalıp yargıları arasında bir ilişki olup olmadığına yönelik sonuçlar tartışılmış ve önerilerde bulunulmuştur.

Araştırmada çocukların duygusal empati, bilişsel empati ve toplam empati puanlarının özel yetenekli tanısı alma durumuna göre anlamlı olarak farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Özel yetenekli çocuklar BİLSEM'e belirli günlerde eğitim almaya gitseler de diğer çocuklar gibi okullarda öğrenimlerine devam etmekte ve onlarla birlikte eğitim almaktadır. Bununla birlikte özel yetenekli çocuklar konusunda önceleri varolan yanlış algıların terkedilmesi, uyumlu bireyler olduğu yönünde olumlu algıların gelişmesi ve özel yetenekli çocukların kendilerine yönelik olumlu algıların farkında olmalarından dolayı normal gelişim gösteren çocuklarla empatik eğilim düzeyleri benzerlik gösterebilir. Özel yetenekli çocukların sosyo-duygusal gelişimlerinin normal gelişim gösteren çocuklarla benzer ve farklı olduğuna yönelik araştırmalar yapılmıştır (Neihart, 2002; Van der Meulen vd., 2014; Webb vd., 2005). Özel yetenekli çocukların entelektüel ve yaratıcı özelliklerinin gelişmiş olduğu düşünülmekte,

sosyal-duygusal gelişimleri konusunda algılar olumsuz olmaktadır. Özel yetenekli çocukların temel sosyal ihtiyaçlarının diğer çocuklardan farklı olmadığı belirtilmesine rağmen, kendilerini aşırı bir şekilde sorgulamaları ve başkalarıyla kurdukları uyumsuz ilişkiler sosyal-duygusal sorunlar yaşamalarına neden olabilir (Loos-Sant'Ana ve Trancoso, 2014; Wright-Scott, 2018). Özel yetenekli çocukların birçok alanda paralel bir şekilde seyretmeyen gelişimleri duygusal açıdan aşırı duyarlı olmalarına neden olabilir. Fazlaca uyarılmalarından ve algılarındaki farklılıklarından dolayı çoğu zaman yanlış algılanırlar. Bununla birlikte aşırı heyecanlı olmaları, yüksek enerjilerinden dolayı hareketli olmaları, kusur bulma davranışları, otoriteyi zayıflatıcı sorgulamaları, aşırı duyarlı ve alıngan olmaları ve içe dönük davranışlar sergilemeleri ilişkilerinde sorun yaşamalarına neden olur (Heylighen, 2012; Jackson, Moyle ve Piechowski, 2009). Diğer yandan özel yetenekli çocukların diğer kişilerin duygularını ve isteklerini anlayabilmeleri ve onların ruhsal durumlarına yönelik çıkarımlarda bulunabilmelerinden dolayı empati yeteneklerinin gelişmiş olduğu da vurgulanmaktadır (Çitil ve Ataman, 2018).

Araştırmada çocukların duygusal ilişki, karşılıklı etkileşim, arkadaşlık seçimi ve toplam kalıp yargı puanlarının özel yetenekli tanısı alma durumuna göre anlamlı olarak farklılaşmadığı saptanmıştır. Bu beklenen sonuç değildir. Özel yetenekli çocukların akranlarına oranla hızla ilerlemesi, hem özel yetenekli çocukların kalıp yargılar geliştirmesine hem de normal gelişim gösteren çocukların kendilerini özel yetenekli çocuklardan soyutlamalarına neden olabilir. Ancak özel yetenekli çocukların olaylara farkı açılardan bakma becerileri onların kalıp yargılar geliştirmelerini engelleyebilir. Ayrıca çalışmada özel yetenekli çocukların normal gelişim gösteren akranlarıyla ilişkilerindeki kalıp yargıları incelenmeyip genel algıları araştırıldığından kalıp yargıları normal gelişim gösteren çocuklarla benzer bulunmuş olabilir. Bununla birlikte araştırmaya dahil edilen özel yetenekli çocukların sadece genel yetenek öğrencilerinden değil, müzik ve resim alanlarından da özel yetenekli tanısı alan öğrencilerden oluşması ve sadece akademik yeterlilikleri ile değil diğer özel yetenekleri ile de öne çıktıklarından kalıp yargıları normal gelişim gösteren çocuklarla benzerlik göstermiş olabilir. Özel yetenekli olsun ya da olmasın iki gruptaki çocuklar da benzer toplumsal çevrede yaşamakta ve akran ilişkilerindeki toplumsal kalıp yargılardan benzer şekilde etkilenebilmektedir. Bu gibi durumlar da iki grubun benzer kalıp yargılara sahip olmasını açıklayabilir. Özel yetenekli çocuklar hem normal gelişim gösteren çocuklarla eğitimlerine devam ederek hem de özel yetenekli çocuklarla belirli zamanlarda eğitim alarak farklı sosyal gruplar içinde yer alır. Farklı sosyal gruplar arasında bulunmak, çocukların kişiler arası yakınlıkları-etkileşimleri sırasında olumlu deneyimler yaşatır ve bu da özel yetenekli çocukların arkadaş ilişkilerinde daha esnek olmalarını sağlayabilir (Page-Gould, Mendoza-Denton, Alegre ve Siy, 2010). Her şeyden öte arkadaş ilişkilerinde kalıp yargı her zaman olumsuzluğu çağrıştırmayabilir. Kaldı ki arkadaşlık ortak davranış kalıpları ve birlikte oluşturulan yeni davranış kalıplarıyla işlerlik kazanabilir. Kalıp yargılara yönelik eğilimler düşüncelerimizi sadeleştirerek karar vermemizi kolaylaştırır. Arkadaş ilişkilerinde kalıp yargıları içeren çalışmalar sınırlı sayıdadır (Aktan ve Güvenç, 2008; Balcı Çelik vd., 2016; Demir, 2016; Lintott, 2015; Page-Gould vd., 2010). Bu araştırmaların birinde başarılı-başarısız çocukların ayrı sınıflarda olduğu bir okuldaki çocuklar ile karma eğitim görülen başka bir okuldaki çocukların kalıp yargıları karşılaştırılmıştır. Araştırma sonucunda gruplar arası ayrımı doğru olarak değerlendiren başarısız öğrencilerin başarılı ve başarısız grupları farklılaştırmadığı, gruplar arası ayrımı doğru olarak değerlendiren orta düzeyde başarılı ve başarılı çocukların ise başarılı çocukları daha olumlu değerlendirdikleri saptanmıştır (Aktan ve Güvenç, 2008). Başka bir çalışmada ise, paylaşılan kültürün ve grup kalıp yargılarının sosyal ilişkilerde etkili olduğu vurgulanmıştır (Joseph vd., 2014).

Araştırmada duygusal empati ile akran ilişkilerinde kalıp yargının alt boyutları olan duygusal ilişki ve karşılıklı etkileşim arasında pozitif yönde orta düzey ilişki olduğu belirlenirken bilişsel empati ile duygusal ilişki ve karşılıklı etkileşim arasında pozitif yönde düşük ilişki olduğu belirlenmiştir. Duygusal ve bilişsel empati ile akran ilişkilerinde kalıp yargının alt boyutu olan arkadaş seçimi arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Empati becerileri yüksek olan çocuklar, duygusal ilişkilerde daha hassas olduklarından arkadaşlık ilişkilerinin kendi beklentilerine uygun olmasını isteyebilirler. Güçlü empatik duyguları, duyguların yoğun yaşanmasına ve bu durum da karar vermede güçlük yaşanmasına neden olabilir. Bu güçlükle baş etmeye çalışan çocuklar karşılaştıkları olaylara farklı bakış açıları geliştirmek yerine basmakalıp düşüncelere sığınarak rahatlamak isteyebilir. Bu nedenle kalıp yargıları yüksek olabilir. Empatik eğilimler ile arkadaş seçimi arasında anlamlı ilişki bulunmamasında ise, arkadaş seçiminde çocukların empatik eğilimlerinden çok ilgi alanları, güven ve sosyal çevre gibi diğer

etmelerin etkili olduğu söylenebilir. Sarı (2012) lise öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmada empatik sınıf atmosferi ile arkadaşlara bağlılık düzeyi arasında anlamlı ilişki bulmuştur. Van den Bedem vd. (2019), 8-16 yaş arası çocuklar üzerinde yaptıkları araştırmada empati becerileri ile olumlu arkadaş ilişkileri arasında bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Başka bir araştırmada ise Balşık Kaya (2019), saldırganlık düzeyi yüksek olan ergenlerin empatik eğilimlerinin düşük olduğunu saptamıştır. Ciminli ve Kağan (2016), ergenler üzerinde yaptıkları araştırmada empati puanları arttıkça sanal zorbalık ve sanal mağduriyet puanlarının düştüğünü saptamışlardır. Benzer şekilde Kandemir Özdiñç (2019) de düşük empatik eğilimin hem kardeş hem de akran zorbalığına yol açtığını ortaya koymuştur. Ciarrochi vd. (2017) ise yaptıkları araştırmada empati becerileri yüksek olan çocukların daha destekleyici arkadaş bağlarına sahip olduklarını tespit etmişlerdir. Bu sonuçlar araştırmadan elde edilen bulguyu destekler niteliktedir.

Araştırmada elde edilen diğere bir sonuç ise duygusal empatinin arkadaş ilişkilerinde kalıp yargının anlamlı yordayıcısı olduğudur. Bu sonuçtan hareketle duygusal empati puanı arttıkça akran ilişkilerinde kalıp yargı puanlarının artacağı söylenebilir. Duygusal olarak daha fazla empati gösteren çocuklar, akran ilişkilerinde daha hassas olabilirler. Empati becerileri yüksek olan çocuklar karşısındaki güven duyarak yakın ilişkiler geliştirmek istemektedir. Bu nedenle arkadaş ilişkilerinde daha temkinli olmaktadır. Bu hassasiyetlerinden dolayı karşısındaki kişilerden de aynı hassasiyeti göstermelerini bekleyebilirler. Bu nedenle arkadaş ilişkilerine yönelik daha fazla kalıp yargı geliştirebilirler. De Wied vd. (2007), 13-16 yaş grubu çocuklar üzerinde yaptıkları araştırmada empati becerileri ile çatışma çözme becerileri arasında aynı yönde bir ilişki olduğunu bulmuşlardır. Dereli ve Aypay (2012), 9-12 sınıflara devam eden çocuklar üzerinde yaptıkları araştırmada empatik eğilimin sorumluluk, arkadaşlık, barışseverlik, saygı, dürüstlük ve insani değerlere hoşgörüyü yordadığını saptamışlardır. Yeo, Ang, Loh, Fu ve Karre (2011), dördüncü ve beşinci sınıfta öğrenim gören çocuklar üzerinde yaptıkları araştırmada duygusal empati ile fiziksel saldırganlık arasında ters yönde anlamlı bir ilişkinin olduğunu ortaya koymuşlardır. Duy ve Yıldız (2014) ise ortaokula devam eden çocuklar üzerinde yaptıkları araştırmalarında kurban konumundaki çocukların duygusal empatik eğilim puanlarının zorba öğrenciler ile zorba/kurban çocuklardan anlamlı düzeyde yüksek olduğunu ortaya koymuşlardır.

Öneriler

Özel yetenekli olsun ya da olmasın çocukların empatik becerileri desteklenirken arkadaş ilişkilerinde kalıp yargılar geliştirmemeleri için arkadaş ilişkilerinde istendik becerilerin gelişmesine yönelik uygulamalara yer verilmelidir. Öğretmen ve ebeveynler, çocukların arkadaş ilişkilerinde kalıp yargılarının azaltılmasında farklı akran gruplarıyla sosyal ilişkilerinin gelişmesi için etkinliklere ve kurslara yönlendirilebilir. Özellikle öğretmenler konu ile ilgili sosyal bilgiler gibi sosyal becerilerin yoğun olarak yer aldığı derslerde empati becerilerinin ve arkadaş ilişkilerinin geliştirilmesine yönelik konu ve kazanımları daha etkileşimsel ve uygulamalı şekilde vermelidir. Ayrıca araştırmacılar özel yetenekli tanısı alan ve almayan çocukların arkadaş ilişkilerinde psikolojik sağlamlık, öznel iyi oluş, mutluluk, sosyal beceri, duygusal yılmazlık ve yalnızlık gibi psikolojik ve sosyal-duygusal durumların etkisini incelemeye yönelik çalışmalar yapabilir.

KAYNAKÇA

Akarsu, B. & Akarsu, B. (2019), *Bilimsel araştırma tasarımı-nicel, nitel ve karma araştırma yaklaşımları*, Cinius Yayınları.

Aktan, T. & Güvenç, G. (2008), Başarılı ve başarısız öğrencilerin iç ve dış gruplarına yönelik kalıp yargılarının yetkinlik ve sevecenlik boyutları açısından incelenmesi, *Türk Psikoloji Dergisi*, 23 (61), 27-40.

Balcı Çelik, S., Vural Batık, M. & Özcan, K. (2016), Arkadaşlık ilişkilerinde kalıp yargılar ölçeği: geçerlik ve güvenilirlik çalışması, *Electronic Turkish Studies*, 11(19), 133-144.

Balşık Kaya, N. (2019), *Liseli ergenlerin ebeveyne bağlanma stilleri, empati düzeyleri ve saldırgan davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi* [Yüksek lisans tezi], Hacettepe Üniversitesi.

Berndt, T. J. (2002), Friendship quality and social development. *Current Directions in Psychological Science*, 11(1), 7-10.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., K., Akgün, Özcan E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2018), *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri*, Pegem Akademi.

Büyükşahin-Çevik, G. (2007). *Lise 3. Sınıf öğrencilerinin arkadaşlık ilişkileri ve benlik saygılarının bazı değişkenler açısından incelenmesi* [Yüksek lisans tezi], Çukurova Üniversitesi.

Ciarrochi, J., Parker, P. D., Sahdra, B. K., Kashdan, T. B., Kiuru, N.& Conigrave, J. (2017), When empathy matters: The role of sex and empathy in close friendships. *Journal of personality*, 85(4), 494-504.

Ciminli, A. & Kağan, M. (2016). The examination of relationship between cyber bully, victim at adolescents and their empathy, personality traits. *Online Journal of Technology Addiction and Cyberbullying*, 3(2), 14-34.

Crothers, L. M. & Levinson, E. M. (2004), Assesment of bullying: A review of methods and instruments, *Journal of Counseling and Development*, 82, 496-503.

Çatlak, İ. H. & Yiğit, E. Ö. (2017), Sosyal bilgiler öğretmen adaylarına empati becerisi ve farklılıklara saygılı olma değerinin kazandırılmasında storyline yönteminin etkisi, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(4), 1794-1819.

Çitil, M. & Ataman, A. (2018), İlköğretim çağındaki üstün yetenekli öğrencilerin davranışsal özelliklerinin eğitim ortamlarına yansımaları ve ortaya çıkabilecek sorunlar, *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 38(1), 185-231.

Çubukçu, Z. & Girmen, P. (2009), İlköğretim öğrencilerinin empati becerisine sahip olma düzeyleri, *Çağdaş Eğitim Dergisi*, 34(370), 15-21.

Dereli, E. & Aypay, A. (2012), Ortaöğretim öğrencilerinin empatik eğilimleri ve işbirliği yapma karakterlerinin insani değerlerini yordaması ve bu özelliklerinin incelenmesi, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(2), 1249-1270.

Demir, M. A. (2016), *8. Sınıf öğrencilerinde rastlanan kalıpyargılar ve kalıpyargıların kaynakları: Aydın ili örneği* [Yüksek lisans tezi], Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi.

De Wied, M., Branje, S. JT. & Meeus, W. HJ. (2007), Empathy and conflict resolution in friendship relations among adolescents, aggressive behavior: *Official Journal of the International Society for Research on Aggression*, 33(1), 48-55.

Duy, B. & Yıldız, M. A. (2014), Farklı zorbalık konumunda olmak empatik eğilim ve yaşam doyumu bağlamında bir fark yaratır mı?, *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(3), 31-47.

Elikesik, M. & Alım, M. (2013), Sosyal bilgiler öğretmenlerinin empatik becerilerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(3), 167-180.

Erkan Atik, Z., Çok, F., Esen Çoban, A., Doğan, T. & Güney Karaman, N. (2014). Akran ilişkileri ölçeği'nin türkçeye uyarlanması: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 14(2), 433-446.

Ersoy, E. & Köşger, F. (2016), Empati: Tanımı ve önemi, *Osmangazi Tıp Dergisi*, 38(2), 9-17.

Erol, F. (2015), *Üstün zekalı ergenlerin akran ilişkileri ile öznel iyi oluşları arasındaki ilişkilerin incelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi], Marmara Üniversitesi.

Gross M. U.M. (2002), Musings: Gifted children and the gift of friendship, open space communications, *Understanding Our Gifted*, 14(3), 27-29.

Gülay, H. (2010), *Okul öncesi dönemde akran ilişkileri*, Pegem Akademi.

Gündoğdu, R. (2003), *İlköğretim 3., 4. ve 5. Sınıf çocuklarının arkadaşlık konusundaki görüşleri ve arkadaşlık seçimlerini etkileyen etmenler* [Yüksek lisans tezi], Çukurova Üniversitesi.

- Heylighen, F. (2012), *Gifted people and their problems, davidson institute for talent development*, 1-2.
- Jackson, P. S., Moyle, V. F. & Piechowski, M. M. (2009), Emotional life and psychotherapy of the gifted in light of dabrowski's theory, *In International Handbook On Giftedness* (pp. 437-465). Springer, Dordrecht.
- Joseph, K., Morgan, G. P., Martin, M. K.- Carley, & Kathleen M. (2014), On the coevolution of stereotype, culture, and social relationships: An agent-based model, *Social Science Computer Review*, 32 (3), 295-311.
- Kahraman, F. (2008), *Ergenlerde arkadaşlık ilişkisi ile mizah duygusu arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kandemir Özdiñç, N. (2019), *Sibling bullying and peer bullying relations to empathy, moral disengagament, problem solving, and parental acceptance-rejection* [Doctoral dissertation], Middle East Technical University.
- Karabayev, B. & Tutkun, Ö. F. (2001), Türk Cumhuriyetlerinde gelen öğrencilerin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına karşı taşıdıkları kalıp yargılar, *Bilig*, 18, 1-26.
- Karcı, Y. (2011), İletişim meslek lisesi öğrencilerinin empatik iletişim beceri düzeylerinin incelenmesi (Ankara il örneği). *Selçuk İletişim*, 6(4), 155-167.
- Kaya, F., Erdoğan, R. & Çağlayan, Y. (2014), Üstün zekâlı ve yetenekli öğrencilerin okul yaşam kaliteleri ve arkadaşlık ilişkilerinin karşılaştırılması, *Türk Üstün Zekâ ve Eğitim Dergisi*, 4(2), 107- 125.
- Kaya, A. & Siyez, D. M. (2010). KA-Sİ Çocuk ve ergenler için empatik eğilim ölçeği: Geliştirilmesi geçerlik ve güvenilirlik çalışması, *Eğitim ve Bilim*, 35(156), 110-125.
- Kıncal, R. Y. (2017), *Bilimsel araştırma yöntemleri*, Nobel Akademik Yayıncılık.
- Köklü, N., Büyüköztürk, Ş. & Çokluk-Bökeoğlu, Ö. (2006), *Sosyal bilimler için istatistik*, PegemA Yayıncılık.
- LeVine, E. S. & Tucker, S. (1986), Emotional needs of gifted children: A preliminary, phenomenological view, *The Creative Child and Adult Quarterly*, 11 (3), 156-165.
- Lintott, S. (2015), Sheila lintott, "Friendship and bias: Ethical and epistemic considerations," *Journal of Social Philosophy*, 46(3), 318-339.
- Loos-Sant'Ana, H. & Trancoso, B. (2014), Socio-Emotional development of Brazilian gifted children: Self-beliefs, social skills, and academic performance, *Journal of Latino/Latin American Studies*, 6(1), 54-65.
- Neihart, M. (2007), The socioaffective impact of acceleration and ability grouping: Recommendations for best practice, *Gifted Child Quarterly*, 51(4), 330-341.
- Oğurlu, Ü. (2010), Üstün zekâlı ve yeteneklilerde sosyal uyum ve arkadaşlık ilişkileri: Literatür taraması, *Çukurova University Faculty of Education Journal*, 3(39), 90-99.
- Oğurlu, Ü. & Yaman, Y. (2010), Üstün zekâlı/yetenekli çocuklar ve iletişim, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(28), 213-223.
- Özbay, Y. & Şahin, M. (1999), Empatik sınıf atmosferi tutum ölçeği (ESATÖ) geçerlilik ve güvenilirlik çalışması, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15, 74-79.
- Page-Gould, E., Mendoza-D., R., Alegre, J. M. & Siy, J. O. (2010), Understanding the impact of cross-group friendship on interactions with novel outgroup members, *Journal of Personality and Social Psychology*, 98(5), 775-793.
- Pala, A. (2008), Öğretmen adaylarının empati kurma düzeyleri üzerine bir araştırma, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23 (23), 13-23.

Sarı, M. (2012), Empatik sınıf atmosferi ve arkadaşlara bağlılık düzeyinin lise öğrencilerinin okul yaşam kalitesine etkisi, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 1(1), 95-119.

Tabachnick, B. G. & Fidell, L. S. (2013), *Using multivariate statistics* (6th Ed.) Pearson.

Taner Derman, M. (2013), Çocukların empati beceri düzeylerinin ailesel etmenlere göre belirlenmesi, *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(1), 1365-1382.

Tozkoparan, S. (2014), *Öğrenci algısına göre aileden alınan sosyal destek, anne-baba tutumu ve akran ilişkileri* [Yüksek lisans tezi], Maltepe Üniversitesi.

Tutkun, Ö. F. & Koç, M. (2008), Mesleklere atfedilen kalıpyargılar, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 41(1), 255-273.

Uşaklı, H. (2006), *Drama temelli grup rehberliğinin ilköğretim V. Sınıf öğrencilerin arkadaşlık ilişkileri, atılgnalık düzeyi ve benlik saygısına etkisi* [Doktora tezi], Dokuz Eylül Üniversitesi.

Ünal, F. (2007), Çocuklarda Empatinin gelişimi: empatinin gelişiminde anne-baba tutumlarının etkisi, *Milli Eğitim Dergisi*, 176, 134-148.

Van den Bedem, N. P., Willems, D., Dockrell, J. E., van Alphen, P. M. & Rieffe, C. (2019), Interrelation between empathy and friendship development during (Pre) adolescence and the moderating effect of developmental language disorder: A longitudinal study, *Social Development*, 28(3), 599-619.

Van der Meulen, R. T., van der Bruggen, C. O., Spilt, J. L., Verouden, J., Berkhout, M. & Bögels, S. M. (2014), The pullout program day a week school for gifted children: effects on social-emotional and academic functioning, *In Child & Youth Care Forum* (Vol. 43, No. 3, pp. 287-314). Springer US.

Yeo, L. S., Ang, R. P., Loh, S. Fu, K. J. & Karre, J. K. (2011), The role of affective and cognitive empathy in physical, verbal, and indirect aggression of a singaporean sample of boys, *The Journal of Psychology*, 145(4), 313-330.

Webb, J. T., Amend, E. R., Webb, N. E., Goerss, J., Beljan, P. & Olenchak, F. R. (2005), *Misdiagnosis and dual diagnoses of gifted children and adults: ADHD, bipolar, OCD, Asperger's, Depression, and Other Disorders*, Scottsdale, Great Potential Press.

Wright-S. & Kerry-A. (2018), *The social-emotional well-being of the gifted child and perceptions of parent and teacher social support* [Doctoral dissertation], Queensland University of Technology.